

О. В. Литвинова,
аспірант, Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

АНАЛІЗ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ЩОДО ВПЛИВУ ТУРИЗМУ НА СОЦІАЛЬНУ, ЕКОНОМІЧНУ ТА ЕКОЛОГІЧНУ СКЛАДОВУ РОЗВИТКУ КРАЇНИ

У статті виявлено закономірності зміни показників соціального, економічного та екологічного розвитку від зміни частки туризму в ВВП 57 країн світу, у т. ч. і для України.

In the article found out the law-governed natures of social, economic and ecological development' indexes from the change of tourism part in GDP within 57 countries, including Ukraine.

Ключові слова: вплив туризму, індикатори розвитку, економічна, соціальна, екологічна складові розвитку, економічне зростання.

Key words: tourism' impact, development' indexes, social, economic and ecological development components, economic growth.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі для сталого розвитку індустрії туризму необхідним завданням є розробка механізмів управління туристичною галуззю, заснованих на збалансованій єдності економічних, соціальних (у тому числі демографічних) і екологічних характеристик задля загальноекономічного прогресу. Адже різке зростання обсягів послуг туризму (збільшення удвічі за період 1990—2010 рр. кількості туристів у світі) та збільшення прямого впливу індустрії туризму на світову економіку має бути направлено на ефективне вирішення екологічних, економічних та соціально-гуманітарних проблем. Саме для цього повинна бути розроблена на національному рівні зважена економічна політика. Але для розробки стратегій розвитку, рамкових програм необхідним вбачається розробити алгоритм аналізу впливу туризму на соціальну, економічну та екологічну складову розвитку країни.

Серед вітчизняних і закордонних науковців, що пропонували методика аналізу впливу галузі туризму на економічний розвиток країни, треба відзначити С. Іванова та К. Вебстера [1]. Практика застосування математично-статистичних методів та моделей для вивчення соціально-економічних явищ знайшла відображення у науково-методичних розробках Г.В. Балабанова [2], О.В. Кубатко [4], З.В. Герасимчука [3], Т.С. Максимова [5], Я.В. Хоменко [7]. Однак не було знайдено жодного

джерела, де пропонувалась методика аналізу впливу туризму на три складові розвитку країни, а саме соціальну, економічну та екологічну складову.

Отже, метою статті є виявлення закономірності зміни показників соціального, економічного та екологічного розвитку в залежності від зміни частки туризму у ВВП на основі аналізу тенденцій у 57 країнах світу, у т.ч. і України.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для аналізу впливу туризму на соціальну, економічну та екологічну складову розвитку країни нами було відібрано 57 країн [6]. Країни достатньо різноманітні за рівнем економічного розвитку (ВВП на душу населення коливається від 234 дол. США до 83200 дол. США), демографічними масштабами (чисельність населення обраних країн коливається від 614 тис. у Чорногорії до 314000 тис. у США) та мали достатню географічну диверсифікацію (представлені країни Європи, Азії, Північної та Південної Америки, Африки та Австралія). При цьому внесок туризму у валовий внутрішній продукт обраних країн коливається в межах від 1% до 7,5%.

Показники ВВП на душу населення та рівень безробіття демонструють економічну складову розвитку країни, рівень письменності та середню тривалість життя — соціальну складову, викиди CO₂ та доступ до покращених санітарно-технічних споруд — екологічну складову

Таблиця 1. Групування країн за часткою туризму у ВВП (за прямим впливом)

Група	Країни, що входять до складу групи
Група I. Частка туризму до 2,1%	ДР Конго, Габон, Канада, Росія, Румунія, Германія, Колумбія, Азербайджан, Данія, Південна Корея, Швеція, Польща, Україна, Філіппіни, Голландія, Фінляндія, Японія
Група II. Частка туризму 2,2–3,7%	Велика Британія, Саудівська Аравія, Словаччина, Австралія, Іран, Ізраїль, Кувейт, Швейцарія, Камерун, ПАР, Чехія, США, Чилі, Оман, Бразилія, Італія, Венесуела, Перу, Словенія, Болгарія, Франція
Група III. Частка туризму більше за 3,7%	Аргентина, Уругвай, Алжир, Угорщина, В'єтнам, Туреччина, Ефіопія, Австрія, Сінгапур, Танзанія, Португалія, Іспанія, Мексика, Кіпр, Греція, ОАЕ, Єгипет, Таїланд, Чорногорія

Таблиця 2. Середньозважені показники соціальної, економічної та екологічної складових за групами країн

	ВВП на душу населення	Рівень безробіття	Рівень письменності населення у віці 15—24 рр.	Середня тривалість життя	Викиди CO ₂ мт на душу населення	Доступ населення до покращених санітарно-технічних споруд
Група I частка туризму в ВВП ≤ 2,1%	22179,60	11,38%	96,73%	73,09	7,61	81,93%
Група II частка туризму в ВВП 2,1–3,7%	29567,05	10,08%	98,75%	75,26	9,89	92,74%
Група III частка туризму в ВВП ≥ 3,7%	8932,84	14,71%	89,10%	72,47	3,54	77,50%

ву. На значення наведених індикаторів впливає величезна кількість різноманітних чинників — від кліматичних та інших природно-географічних умов до політичного устрою і історичного шляху. Тому щільна пряма залежність кожного з обраних показників та ступеня розвитку туризму через регресію не простежується.

Для аналізу згрупуємо країни у приблизно рівні за чисельністю групи у відповідності до розміру частки внеску туристичної діяльності у ВВП країни. Отримуємо три групи:

перша група з часткою туризму у ВВП до 2,1% включно (до цієї групи входить й Україна), друга група з часткою туризму у ВВП від 2,2% до 3,7% включно і третя група з часткою туризму у ВВП вище за 3,7%. Перша група найменш чисельна і містить 17 країн, друга група найчисельніша і включає 21 країну, третя група містить 19 країн. Розподіл країн по групах наведено у таблиці 1.

Розрахуємо середні значення показників для кожної групи країн. Для усунення можливих деформацій, викликаних різницею у чисельності населення країн, середні показники зважимо на чисельність населення. Ре-

зультати усереднення представимо у таблиці 2.

Першим з обраних показників є рівень ВВП на душу населення. Діаграму із середньозваженими значеннями цього показника по групах країн наведено на рис. 1.

З діаграми можна побачити, що спочатку зростання частки туристичної галузі у ВВП супроводжується зростанням ВВП на душу населення, а потім при подальшому її збільшенні економічні показники різко погіршуються. Так, ВВП на душу населення в країнах другої групи в середньому у 1,3 рази вище, ніж в країнах першої групи (відповідно 29567 дол. США та 22180 дол. США), при цьому в країнах третьої групи цей показник (8933 дол. США) у середньому в 3,3 рази менше за показник другої групи. Отже масштаби туризму 2,2—3,7% є оптимальними.

Доповнимо аналіз економічного розвитку другим показником. Середньозважені значення рівня безробіття представлено на діаграмі на рисунку 2.

Як можна побачити з діаграми, у країнах першої групи безробіття в середньому на 1,3% вище, ніж в країнах другої групи, а в країнах третьої групи — ще більше, на 4,6%. Це повністю повторює тенденції, продемонстровані на рис. 1.

Таким чином, аналіз блоку економічних індикаторів демонструє, що зростання частки туризму у ВВП до певного рівня дає одночасне зростання рівня економічних показників, але потім, коли цей показник перевищує 3,7% у ВВП, значення економічних показників знижуються.

Тепер порівняємо показники соціального розвитку. На рис. 3 наведено середні значення першого з об-

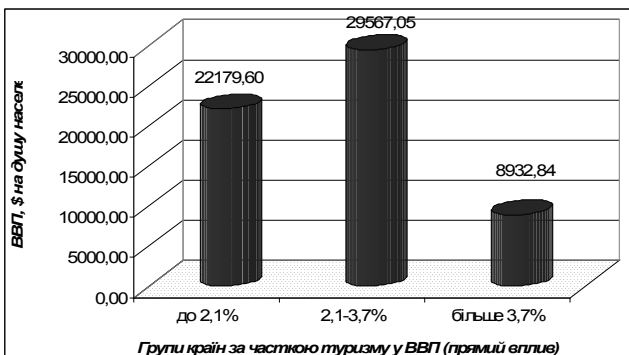

Рис. 1. Середній ВВП на душу населення по групах країн за часткою туризму у ВВП

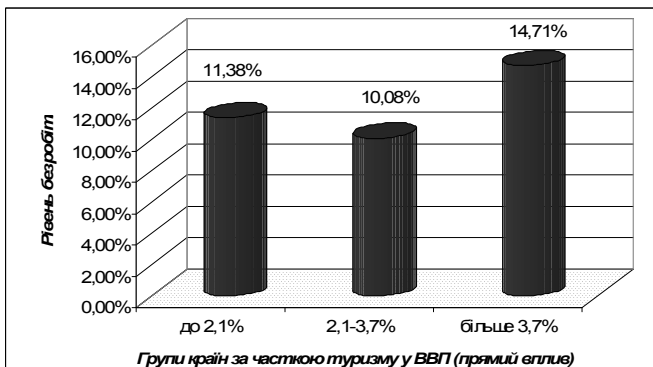

Рис. 2. Середній рівень безробіття по групах країн за часткою туризму у ВВП

раних нами індикаторів — рівня письменності населення у віці 15—24 роки по групах країн.

Як можна побачити з діаграми, у країнах із часткою туризму у ВВП менше за 2,1% письменними є в середньому 96,73% населення у віці 15—24 роки. У країнах з часткою туризму у ВВП в межах 2,2—3,7% частка письменних у віці 15—24 роки сягає 98,75%, а для країн з часткою туризму у ВВП більше за 3,7% — падає до 89,10%.

Аналогічні тенденції можна побачити і по другому з показників, що демонструють рівень розвитку соціальної сфери — середній тривалості життя населення. Діаграма з середньозваженими значеннями цього показника по групах наведена на рис. 4.

Як видно з рисунка, жителі країн з першої групи в середньому живуть на 2 роки менше, ніж жителі країн другої групи. Жителі країн третьої групи за цим показником відстають від жителів країн другої групи на 3 роки.

Таким чином, обрані нами для аналізу індикатори розвитку соціальної сфери демонструють результати, подібні до результатів, що демонстрували економічні індикатори. Вони покращуються до певного рівня частки туризму у ВВП та при подальшому її зростанні різко погіршуються.

Порівняємо тепер показники, що характеризують екологічну ситуацію. На рис. 5 представлено порівняння відсотку населення із доступом до покращених санітарно-технічних споруд.

Як бачимо, у країнах з часткою туризму у ВВП меншою за 2,1% доступ до покращених санітарно-технічних споруд мають 81,93% населення, а в країнах з часткою туризму у ВВП більше за 3,7% — 77,50% населення.

При цьому в країнах другої групи цей показник в середньому перевищує показник першої групи на 10%, а третьої групи — на 15%. Другий обраний нами індикатор — викиди CO₂ на душу населення. Діаграма з порівнянням середнього показника по групах представлена на рисунку 6.

Діаграма демонструє, що кількість шкідливих викидів найменша у третій групі країн. У першій групі вона більша за третю більш ніж у 2 рази, а в другій групі — трохи менше ніж у три рази.

Отже, найвища частка туризму показує менші значення шкідливих викидів у атмосферу, потім із зниженням частки туризму у ВВП показник дещо погіршується, але при подальшому падінні частки туризму знов покращується, втім незначно.

У цілому, проведений аналіз свідчить, що країни з часткою туризму вище за 3,7% демонструють найгірші результати щодо економічного та соціального розвитку, втім вчиняють найменшої шкоди навколишньому середовищу. Країни з часткою туризму у ВВП менше за 2,1% займають друге місце за всіма показниками — вони кращі за третю групу у економічному та соціальному розвитку і гірші з точки зору екології.

Що стосується країн, де туризм робить середній рівень внеску у ВВП (2,2%—3,7%), то вони є лідерами за соціально-економічним розвитком, втім вчиняють найбільшої шкоди природі.

Додатково порівняємо структуру туризму за сформованими нами групами країн (таблиця 3).

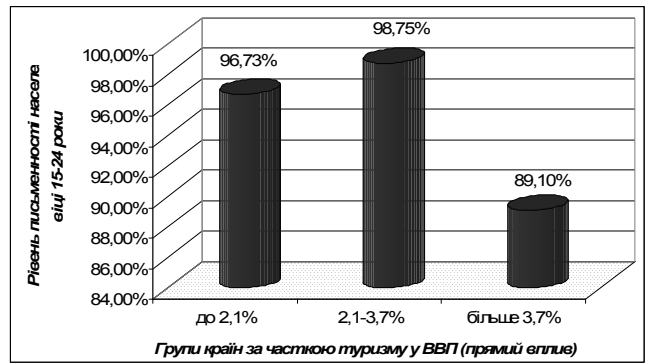

Рис. 3. Середній рівень письменності населення по групах країн за часткою туризму у ВВП

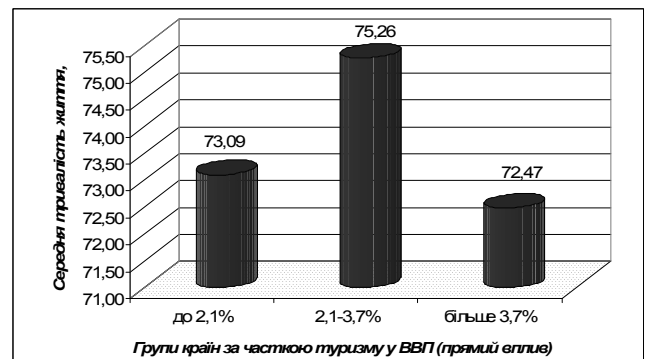

Рис. 4. Середня тривалість життя по групах країн за часткою туризму у ВВП

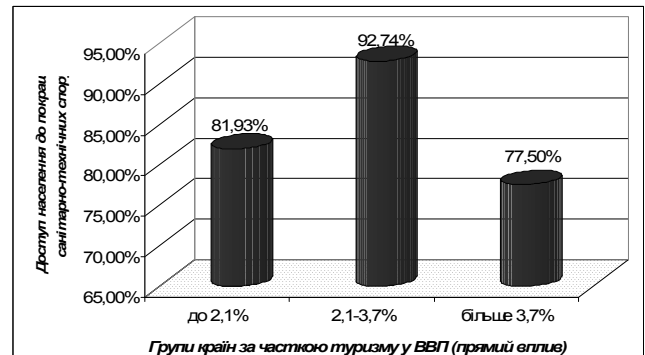

Рис. 5. Доступ населення до покращених санітарно-технічних споруд по групах країн за часткою туризму у ВВП

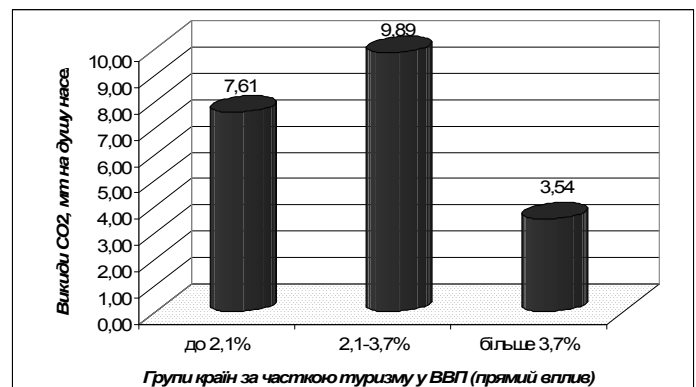

Рис. 6. Викиди CO₂ у повітря на душу населення по групах країн за часткою туризму у ВВП

Таблиця 3. Структура туризму за групами країн

	Відпочинок	Бізнес-туризм	Внутрішній туризм	Зовнішній туризм
Група I частка туризму в ВВП $\leq 2,1\%$	74,35%	25,65%	64,35%	35,65%
Група II частка туризму в ВВП 2,1–3,7%	74,48%	25,52%	66,50%	33,50%
Група III частка туризму в ВВП $\geq 3,7\%$	82,48%	17,52%	44,98%	55,02%

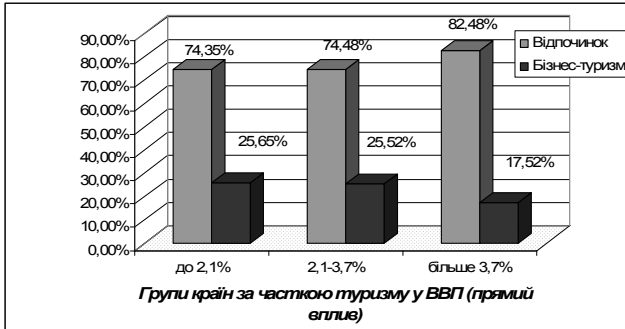

Рис. 7. Співвідношення відпочинку та бізнес-туризму по групах країн за часткою туризму у ВВП

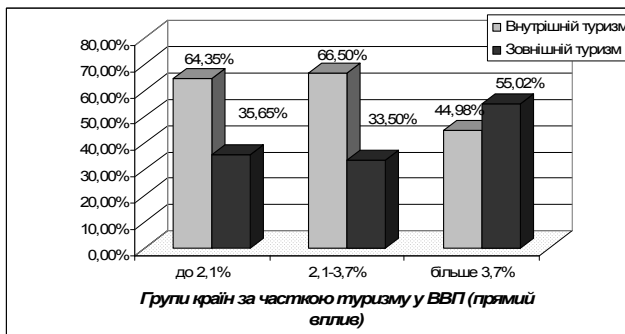

Рис. 8. Співвідношення внутрішнього та зовнішнього туризму по групах країн за часткою туризму у ВВП

Виділимо два структурні показники: по-перше, це співвідношення відпочинкового та бізнес-туризму в загальному обсязі доходів туристичної галузі і, по-друге, це співвідношення внутрішнього та зовнішнього туризму.

На рисунку 7 наведено співвідношення відпочинку та бізнес-туризму.

На рисунку 8 наведено співвідношення внутрішнього та зовнішнього туризму в структурі доходів туристичної галузі.

Діаграма знов-таки демонструє східні риси країн першої та другої груп — у них у середньому внутрішній туризм складає 64,5—66,5%, а зовнішній 33,5—35,5% доходів туристичної галузі. У країнах третьої групи картина кардинально відрізняється: внутрішній туризм дає лише 45%, а зовнішній — майже 55% доходів галузі.

ВИСНОВКИ

Отже, проведені порівняння дозволяють зробити такі висновки.

Країни третьої групи — найменш розвинені країни. Висока частка туризму пояснюється тим, що інші галузі економіки менш розвинені, тому за рахунок туризму ці

країни намагаються отримати додаткові валютні надходження. Саме тому в них частка зовнішнього туризму в структурі доходів галузі вища від перших двох груп майже на 20%. Слабка розвиненість економіки також пояснює нижчу на 8% порівняно з першими двома групами частку бізнес-туризму. При цьому слабкий рівень економічного розвитку є причиною того, що ці країни спричиняють меншої шкоди навколишньому середовищу — у них менше промислових підприємств та нижче рівень автомобілізації, тобто менше джерел шкідливих викидів.

Країни першої групи — це індустріальні країни, проте з дещо нижчим рівнем розвитку. Структура їх економіки у меншій мірі постіндустріальна, тобто з одного боку, продуктивність праці в промисловості нижча, а з іншого боку, сфера послуг менш розвинена.

Країни другої групи — найбільш економічно та соціально розвинені країни, з високотехнологічною промисловістю та розвинутою сферою послуг. Втім, негативною стороною високого рівня розвитку є найбільша серед досліджуваних країн шкода, що вони спричиняють навколишньому середовищу (багато промислових підприємств, високий рівень урбанізації та автомобілізації).

Таким чином, аналіз демонструє наявність певного оптимального рівня розвитку туризму з точки зору економіки та соціальної сфери — це межі 2,2—3,7% ВВП країни. При цьому у України частка туризму у ВВП складає 2%, частка бізнес-туризму — лише 4,6%, частка зовнішнього туризму — 53,5%.

Література:

- Ivanov S. Tourism's Contribution to Economic Growth: A Global Analysis for the First Decade of the Millenium / prepared by Ivanov S., Craig Webster [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=1962510>
- Балабанов Г.В. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект / Г. В. Балабанов, В.П. Нагорна, О.М. Нижник. — К.: Міленіум, 2003. — 404 с.
- Герасимчук З.В. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону: [монографія] / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович. — Луцьк: ЛДТУ, 2002. — 248 с.
- Кубатко О.В. Динамічне моделювання системи еколого-економічних показників для обґрунтування сталого розвитку територій / Л.Г. Мельник, О.В. Кубатко // Механізм регулювання економіки. — 2009. — № 4. — С. 245—249.
- Максимова Т.С. Методичні підходи щодо оцінки стійкості розвитку соціально-економічних регіональних систем / Т.С. Максимова // Вісник Національної академії державного управління. — 2004. — № 2. — С. 300—304.
- Офіційний сайт World Travel & Tourism Council [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.wttc.org/research/economic-impact-research/>
- Чмир О.С. Системний підхід до прогнозування розвитку регіонів / О. С. Чмир, Я. В. Хоменко // Університетські наукові записки. Хмельницький університет управління та права. — 2008. — №3 (27). — С. 445—451.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2012 р.